

volgende gedoopt is door Do. Sandifort in de Kloosterk. en genaamt *Jacob Nicolaas*. De getuige waere de heer en meester *Jacob Heijns*, scheepen der stad Leijden en juffrouw *Geswina Maria Hoorenbeek*.

Ao. 1754 op woensdag den 22 november smorgens omtrent agt uren is mijn dogter *Magdalena Heijns* int kraambet bevalle van (een) dogter die swonsdag daaraanvolgende gedoopt is door domine Munkemoole in de Grootte kerk in Schravengaage en genaamt *Cornelia Theodora*. De getuige waere de heer *Cornelis Roepel* en sijn huisvrouw *Theodora Heijns*.

Ao. 1754 op donderdag den 19 desember heeft het den Almagtige God behagt mijn nig *Catrina Theodora Beek*, wed. van wijle de heer en meester *Willem Vlaming* naa een langwijlig accident in den ouderdom van 71 jaere uijt dit traenedal in sijn hemels koningrijk over te haale. En is haar doode ligham op dingsdag den 24 desember alhier in Schravengaage met koet(j)se begrave en tot aan het jagt gebragt en verder met het jagt getransporteert tot Leijden om aldaar bijgeset te werde in de Pieterskerk int graf van haar grootvader *Dirk Salom. van Ootshoorn* voor het coor.

Ao. 1755 op wonsdag den 17 desember smorgens om twee uere heeft het den Almagtige God behagt mijn zwager *Johannis Vollenhoove* in den ouderdom van 45 jaar en 3 maande uijt dit traenedal in sijn hemels koningrijk over te haale naa een zikte van eenige dagen en is sijn doode ligham op dingsdag den 23 desember alhier in Schravengaage met koet(j)se begrave en tot aan het jagt gebragt en verder met (het) jagt naa Lijde getransportert om aldaar bijgeset te werde in de Pieterskerk in mijn graf gemerkt No. 14.

Ao. 1756 op sondag den eerste februarie is mijn dogter *Magdalena Heijns*, wed. *Vollenhoove*, omtrent ses wecke naa haar mans overlijde in het kraambet bevalle van een zoon, die vrijdag daaraanvolgende is gedoopt door domine Sandifort in de Kloosterkerk in Schravengaage en genaamt *Joannis Adriaen*. De getuge waere de weled. heer *Adriaen van der Strate*, sickretaris van (de) staate van Holland en Westvriesland en des self huisvrouw *Theodora Toornvliet*.

Ao. 1756 op vrijdag den veertiende mej smiddags omtrent een uere heeft het den Almagtige God behagt mijn nig *Cornelia Catharina Toornvliet*, huisvrouw van de heer *Leonard du Maine*, naa een lang durende siekte in der ouderdom van 55 jaar en drie mande uyt dit traenedal in sijn Eeuw vreugde over te haale. En is des self ligham op wonsdag den negentiende dito met koet(j)se begrave in de Hoogelanse kerk in haar vaders graf op het coor, gemerkt No. 49.

Ao. 1757 op dingsdag den agtste februarie smorgens tusse agte en negen uere heeft het den Almagtige God behagt mijn neef de weled. heer *Adriaen van der Strate*, sickretaris van de staate van Holland en Westvriesland, naa een siekte van ses wecke in den ouderdom van 57 jaere en omtrent vijf mande uijt dese werelt in sijn eeuwige vreugd over te haale. En is sijn doode ligham op mandag den veertiende dito met een koes naa Lijde gebragt en begrave in de Hogelanse kerk, op het coor in de grafstie gemerkt No. 49.

Ao. 1759 op sondag den een en twintigste october des nademiddags omtrent drie uren heeft het den Almagtige God behagt mijn nig *Theodora Toornvliet*, wed. *Van der Strate*, naa een langdurende siekte in den ouderdom van twee en sestig jaar en ruym agt mande uyt dese werelt in sijn eeuwige vreugde over te haale. En is op saterdag den sevenentwintigste dito in de Hoogelanse kerk op het coor begrave bij haar man in het graf gemerkt No. 49.

Ao. 1763 op wonsdag den 21 september des smorgens om vijf uren heeft het den Almagtige God behagt mijn suster *Elisabeth Toornvliet* naa een heroete van ruym drie jaar in den ouderdom van 81 jaar en ruym vijf mande uijt dese werelt in sijn eeuwige herelikhheid over te haale. En is des self ligham op saterdag den 24 dito met een jagt naa Lijde gebragt en begrave in (de) Pieterskerk voor het coor in graf gemerk No. 70".

„Godtloose prepoosten” en „de mensen van haers moeders lichaem aan voll boser lusten ende toeneijghingen”

door Drs. M. S. F. KEMP

1. Inleiding

In een weinig bekende bron uit het archief van het Hof van Holland - de Criminele Processtukken¹ - werden twee dossiers aange troffen welke niet alleen een fraai tijdsbeeld oproepen, maar die tegelijk een treffende illustratie vormen van de oude bijbelse wijsheid dat er niet veel nieuws onder de zon is. Uit beide dossiers heb ik één verklaring gelicht, waarvan de letterlijke tekst hieronder wordt weergegeven. Het betreft allereerst een uit 1601 daterend verslag van de opvattingen van een vrijdenker, *Diderick van Broeckhoven*. Deze had tijdens een reis met het toenmalige openbaar vervoer (de trekschuit) met verrassend heldere blik de van godsdiensttwisten vervulde wereld van zijn dagen van sappig en onweerlegbaar logisch in elkaar stekend commentaar voorzien.

In het werk van Dr. O. Noordenbos over het atheïsme in Nederland in de negentiende eeuw² wordt gesteld dat na het proces en de terechtstelling in 1512 van *Herman van Rijswijk*, het meer dan een eeuw zou duren totdat in de Renaissance opnieuw van 'vrijdenken' in Nederland gewag gemaakt wordt³. De gevonden akte lijkt deze constatering enigszins te corrigeren. Weliswaar ziet *Diederick van Broeckhoven* zich gedwongen voor zijn uitspraken 'vergiftig' te vragen en te beloven zich voortaan te onthouden van een teveel aan drank, zijn redeneringen vertonen evenwel een consistentie die aan doorsnee dronkemanspraak ontzegt moet worden.

Opvallend is verder dat bepaalde vrijdenkers-opvattingen uit 1512 in *Van Broeckhoven's* gedachtengang terugkeren: zo leert ook hij het eeuwig bestaan van de wereld die dus niet geschapen is en legt hij grote nadruk op de idee dat bijbelverhalen verzonnen zijn, niets dan fabulen ende beuselingen.

Daarnaast is het significant hoe *Van Broeckhoven*, die in Hongarije „tegen de Turk” heeft gevochten, „de leere der Turquen wel doorsien hebbende deselve beter achte dan alle andere leeren” Tenslotte heeft *Van Broeckhoven* het bepaald niet op met predikanten die hij „narren en een hoop gecken” noemt, die de mensen van allerlei („hemel, hell, verdoemenisse”) wijs maken „om tvolck inden toom te houden, ende onder tdxel van religie haer personagie te spelen”.

Het tweede document dateert eveneens uit 1601 en heeft een rol gespeeld in de godsdienstwist die bij de overgang van de 16de naar de 17de eeuw in het stadje Woerden heeft gewoed. Hier zag de in 1601 beroepen en uit Oost-Friesland afkomstige lutherse predikant *Arnoldus Gläserus* zich meteen na zijn beroeping

1. Het dossier betreffende de zaak tegen Van Broeckhoven is te vinden: ARA Den Haag, Criminele Procesdossiers, 5201.31; dat over Woerden in idem 5202.5 (bevat ook interessante stukken betreffende de vroegere standplaats van ds. *Gläserus*).
2. O. Noordenbos, Het atheïsme in Nederland in de negentiende eeuw. Een kritisch overzicht. Rotterdam 1931 (Diss.Leiden); herdruk Nijmegen 1976, samen met P. Spigt: Raddraaiers der redelijkheid. Portretten van vrijdenkers, onder de titel *Atheïsme en vrijdenken in Nederland* (met dank aan dr. M. J. Bok voor de verwijzing naar deze literatuur).
3. *Atheïsme en vrijdenken in Nederland*, o.c. (Nijmegen 1976) 8.

gedwongen een soort theologische verklaring van goed gedrag af te geven om dusdoende het gevaar van een verbod van de uitoefening van zijn ambt te ontgaan.

De gereformeerden zaten de lutheranen in Woerden al enkele tientallen jaren dwars en het verloop van de Woerdense kerkgeschiedenis op dit punt leert, dat de stadsmagistraat kort na 1601 oogluikend zou moeten toestaan dat „*Glaserus* in stilte, bescheidenheid en zedigheid zou voortgaan in het prediken in de huiskerk”⁴. De hieronder weergegeven verklaring van de lutherse zieleherder heeft ongetwijfeld als basis gediend voor een onaantastbaar dogmatisch fundament op grond waarvan de Woerdense gereformeerden hun verzet tegen het belijden van de Augsburgse Confessie van hun medeburgers tenslotte moesten opgeven.

Beide verklaringen maken duidelijk dat in ons land de „publieke discussie” over wezenlijke dingen van het leven de afgelopen 400 jaar nog niet zo gek veel is veranderd. Opnieuw zijn het de „gereformeerden” (waarin ik de rechtervleugel herken binnen de Nederlandse Hervormde kerk) bij wie verzet broeit tegen het proces van Samen-op-weg waarin ook de lutheranen participeren... En nog altijd zijn voorbeelden te geven van lieden die onder „t dexel van religie hun personagie” spelen! Het enige verschil met 1601 is gelegen in het feit dat de gedachtengang van *Van Broeckhoven* vandaag beslist in aanmerking zou komen voor opname in een kwaliteitskrant, zonder dat de auteur genoodzaakt wordt zich voor overmatig drankgebruik te verontschuldigen.

Handtekening van *Diderick van Broeckhoven* in het procesdossier uit 1601

Afb. 1.

ARA, Hof van Holland,
inv.nr. 5201-31.

2. De identificatie van *Diderick van Broeckhoven* en *Willem Knijff*

Diderick van Broeckhoven

Er werd een summier onderzoek ingesteld naar de achtergrond van de sierlijk en geoefend tekenende *Van Broeckhoven*⁵ (afb. 1), van wie het in de processtukken heet dat hij „vroeger goudsmid thans soldaat” was. Zijn zwager *Willem Knijff* woonde blijkens de ver-

4. N. Plomp, *Woerden 600 jaar stad* (Woerden 1972) 111-114.

5. De auteur noemt onder dank de aanwijzingen van dr. M. J. Bok betreffende de vermelding in 1589 van *Dirck van Bruckhoven* in Karel Citroen's werk *Dutch Goldsmiths' and Silversmiths' Marks and Names Prior to 1812. A descriptive and critical repertory* (Leiden 1993) 180; alsmede de gegevens over de Delftse apothekers *Willem Jansz. Knijff* [1598] en diens vader *Jan Bartholomeusz. Knijff* [1541-1557] in het werk van Henriëtte A. Bosman-Jelgersma. *Vijf eeuwen Delftse apothekers. Een bronnenstudie over de geschiedenis van de farmacie in een Hollandse stad* (Amsterdam 1979) 75-76.

klaring in 1601 in Den Haag, alwaar hij overigens niet kon worden getraceerd. Bij onderzoek op het gemeente-archief te Delft kwam vast te staan dat *Van Broeckhoven* en *Knijff* inderdaad zwagers waren door hun huwelijk met twee zusters *Van IJlen. Van Broeckhoven* wordt uitsluitend in het dossier uit het archief van het Hof van Holland met het patroniem *Hendricksz.* aangeduid. In Delft bleken twee andere *Van Broeckhoven*'s met dit patroniem voor te komen, waarvan één - *Anna Hendricksdr. van Broeckhoven* - bij haar huwelijksinschrijving afkomstig is uit Leiden. Deze *Anna van Broeckhoven* was in 1592 te Delft gehuwd met *Willem Luijtensz. [van Kittesteyn]*, in leven vroeedschap en schepen te Delft, en zij testeerde als zodanig nog op hoge leeftijd aldaar 18 december 1656⁶.

Leiden is dan ook de herkomst van *Diderick van Broeckhoven*, die een zoon was van het echtpaar *Henrick Jansz. van Broeckhoven* en *Alijdt Cornelisdr. van Barreveld*⁷. De vrijdenker *Van Broeckhoven* is daarmee een kleinzoon van de befaamde rentmeester van Rijnland, *Jan van Broeckhoven* en diens echtgenote *Anna Foyendr.* In het licht van de door het Hof van Holland gewraakte uitlatingen van *Dirck van Broeckhoven* is het bepaald opvallend wat *Fockema Andreae* meedeelt over zijn grootvader *Jan van Broeckhoven* in een aan deze laatste gewijd artikel: „Zelf naar 't schijnt zonder sterke godsdienstige overtuiging (bij zijn overlijden stonden in zijn kast de katholieke stichtelijke werken, de decreten van 't concilie van Trente, Savonarole, Morus, Erasmus, Luther, Melancton, Anastasius, Veluanus, Beza en Calvijn vreedzaam naast elkaar), stond hij in het politieke nochtans zonder voorbehoud aan de zijde van den Prins”⁸. Het onderzoek in Delft en Leiden kon niet uitputtend zijn en was er slechts op gericht de verwantschap aan te tonen tussen de rentmeester en de vrijdenker. De gevonden feiten worden in genealogisch verband gepresenteerd, waarbij wij ons in grote lijnen hebben laten leiden door gegevens zoals vermeld in bovengenoemd artikel van *Fockema Andreae*⁹. Slechts door eigen onderzoek verkregen data en feiten worden dan ook met verwijzing naar de vindplaats vermeld.

1. *Dirck van Broeckhoven*, geb. ca. 1479/80, † 21 aug. 1540; 1515/16 vermeld als deurwaarder van het Hof van Holland te Den Haag; opvolger van *Bruyn Foeytgensz.* als rentmeester van Rijnland na diens dood (1535); mogelijk identiek met *Dirck van Broeckhoven* die als schout van Noordwijkerhout op 9 november 1536 een der testamenten zegelde van Mr. Dirk Spangert¹⁰; huwt *Heyl-*

6. Gemeente Archief Delft, Oud Notarieel Archief 2029 nr.16.

7. Deze filiatie was al eerder door vriendelijke mededeling van de heer P. Flippe te Breukelen aan de auteur gesuggereerd, en kon op het gemeente-archief te Leiden met bewijsplaatsen worden onderbouwd.

8. S. J. Fockema Andreae in het *Jaarboekje voor Geschiedenis en Oudheidkunde van Leiden en Rijnland, 1929-1930* (22), p.98 (in een artikel geheel gewijd aan de Rentmeester *Jan van Broeckhoven*, pp.74-104).

9. De meest voor de hand liggende 'klappers' op 16e-eeuws materiaal zijn geraadpleegd, behalve die betreffende het archief van de Weeskamer.

10. Zie het artikel van Mevr. Drs. Geertruida de Moor over de testamenten van Mr. Dirk Pietersz. Spangert in *Ons Voorgeslacht* 1983, pp.225-234; het zegel van *Dirck van Broeckhoven* te vinden in ARA, Gv.Leeuwenhorst, charter d.d. 9 november *Fockema Andreae* vermeldt nog dat de rentmeester *Jan van Broeckhoven* een oom had geheten heer *Henrick van Broeckhoven*, kanunnik van het kapittel ten Hoogelande te Leiden, welke dus een broer van *Dirck* moet zijn geweest.

ken Pietersdr. van Hoeswinckel, geb. ca. 1476/77, † 3 sept. 1538; hun beider portretten te vinden in de Lakenhal te Leiden en afgebeeld in het artikel van Fockema Andreae.

Kinderen:

1. *Digna van Broeckhoven*, huwt *Cornelis van Teylingen*.
2. *Johan*, volgt II.

II. *Johan van Broeckhoven*, geb. 30 mei 1513¹¹, mogelijk te Den Haag; burger te Leiden 11 mei 1542; rentmeester van Rijnland per 29 aug. 1540 na overlijden van zijn vader; beleend met een huis te Leiden 15 maart 1547¹²; † 20 mei 1588; huwt *Anna Foyendr.* [van Oostermolen] bij wie negen volwassen kinderen (met de jonggestorvenen 18) onder wie als dochters: *Heylgen*, *Adriana*, *Neeltgen*, *Aeltgen*, *Meynsen* en *Maritgen* naar wie geen nader onderzoek is verricht.

Zoons:

1. *Foy van Broeckhoven*, geb. 8 febr. 1542, baljuw en dijkgraaf van Rijnland (1579); huwt 1568 *Elysaabeth Gommersdr. van Boshuysen*¹³.
2. *Heyndrick van Broeckhoven*, volgt III.
3. *Dirck van Broeckhoven*, sterft ongehuwd; mogelijk dezelfde die als „schutter in het rot” van Claes Cornelisz. wordt vermeld 25 mei 1579 en 22 nov. 1580¹⁴; woont 1581 te Leiden¹⁵.

III. *Henrick Jansz. van Broeckhoven*, geb. ca. 1544, 1572 baljuw van Wassenaar¹⁶; borg voor Jan Willemsz. van der Meer, brouwer, bij aankoop van een huis op 27 febr. 1572¹⁷; 1573 schout van Leiden¹⁸; woont 1575 in een huis van zijn vader Jan van Broecheven¹⁹; geeft procuratie 6 mei 1576²⁰, maar als pachter van de provinciale belasting op runderen en landbouwgronden † vóór 16 mei van dat jaar, wanneer schuldeisers worden opgeroepen zich te melden²¹; huwt 1569 *Aeltje Cornelis Ariensz.dr. van Barrevelt*.

Als kinderen bekend:

11. *Johan van Broeckhoven* legt als rentmeester van Rijnland een verklaring af op 20 juli 1582, oud 69 jaar (Gemeente Archief Leiden, Notarieel Archief 10); de datum 30 mei als potloodaantekening in het bibliotheekexemplaar van het Leidse Jaarboekje waarin het artikel van Fockema Andreae.
12. Ons Voorgeslacht 1987, p.704 (Grafelijke lenen in Rijnland); *Jan van Broeckhoven* draagt dit huis ruim 30 jaar later over aan *Arnout van Dorp*.
13. Zie bv. Ons Voorgeslacht 1980, p. 682 en idem 1977, p. 240 alwaar hun zoon *Jacob van Broeckhoven* op 28 nov. 1616 als oud 39 jaar wordt vermeld.
14. Gemeente Archief Leiden; Klapper op de Aflizingboeken, E, fol. 40vo en fol. 107.
15. Gemeente Archief Leiden, Klapper op de Kohieren [bon HOB, volgnr. 51vo].
16. Gemeente Archief Leiden, Klapper Notarieel Archief nr. 2 fol. 145/7 d.d. 18 april 1572, oud 28 jaar.
17. Gemeente Archief Leiden, Klapper Transporten E p.30.
18. Gemeente Archief Leiden, Klapper Kohieren [bon Wolth, volgnr. 4 „Heyndrick van Broeckhoven de scoudt van Leyden”].
19. Gemeente Archief Leiden, Klapper Kohieren [als voren, volgnr. 3].
20. Gemeente Archief Leiden, Klapper Notarieel Archief nr. 5, fol. 171.
21. Gemeente Archief Leiden, Klapper Aflizingboeken, D fol. 98vo; een herhaalde oproep door curator Jan van Hout is te vinden in F fol. 73vo en gedaateerd 27 juni 1594.

1. *Anna Hendricksdr. van Broeckhoven*, uit Leiden, ondertr. 18 jan., trouwt 2 febr. 1592 geref. te Delft met *Willem Luytysz. van Kittesteyn*, vroedschap en schepen te Delft, † na 25 dec. 1624²².

Zij testeert als weduwe op 18 dec. 1656 ten gunste van al haar kinderen en kleinkinderen: a) *Maria Willemsdr. van Kittesteyn*, gehuwd met *Arent Jansz. van Strate*; b) de kinderen van zaliger *Willem Willemsz. van Kittesteyn*, in leven ook raad en vroedschap te Delft; c) de kinderen van zaliger *Cornelis Willemsz. van Kittesteyn*; d) de kinderen van zaliger *Rachel Willemsz. van Kittesteyn*; e) *Cornelia de Braa*, dochter van *Pieter de Braa* bij zaliger *Henrick Willemsz. van Kittesteyn*, die een zoon was van zaliger *Henrick Willemsz. van Kittesteyn*.

2. *Adriaen Henricksz. van Broeckhoven*, compareert voor een Delftse notaris op 10 juni 1627²³.
3. *Dirck*, volgt IV.

IV. *Dirck Hendricksz. van Broeckhoven*, afkomstig uit Leiden; in 1601 oud ca. 28 jr., geb. ca. 1573, ondertr. 30 sept., tr. 22 okt. 1589 geref. te Delft *Magteli Jansdr. van IJlen*.

Dirck van Broeckhoven Henricks, „jegenwoordich vendrich” onder de compagnie van Joncker Jan van Plettenberch, mede-erfgenaam van zaliger *Cornelis Adriaensz. van Berrevelt* zijn grootvader van moederszijde, draagt op 1/10 deel van de lopende schulden en restanten uit de boedel aan *Willem Jansz. van der Meer* en noemt *Frans Cornelisz. van Berrevelt* zijn oom²⁴; mogelijk betreffen de inschrijvingen van de begrafenis in de Oude kerk te Delft van een „kint van *Brouckhoven* aen de Voldersgraft” [20 juli 1596] en „kint van *Brouckhoven* aen de Oude Delft” [17 juni 1598] hun kinderen.

Blijkens het 'Memoriaal van de Goudsmiden' te Delft²⁵ is *Dirck van Broeckhoven* in 1583²⁶(sic!) leerjongen bij *Henrick Jansz. van Aken*, samen met *Corstiaen Corstiaensz. van Borsselen* en *Gerrit Arentsz. van der Hoech*, in 1589 is hij dus zelf gildelid [Citroen].

Knijff

Blijkens de studie van Mevrouw Bosman-Jagersma over Delftse apothekers (zie noot 5) is een geslacht *Knijff* sedert 1541 in Delft gevestigd. Verwantschap met een Utrechtse familie van die naam moet niet uitgesloten worden geacht: in een sententie van het Hof van Utrecht uit 1579²⁷ noemt *Anthonis Bartholomeusz. Knijff* wijlen zijn vader *Bartholomeus Lubbertsz.*, die mogelijk zoon was

22. GA Delft, ONA 1714 nr.56, testament van *Ludoff Willemsz. van Kittesteyn*, zoon van *Willem Luytysz. van Kittesteyn* en van *Annitgen Hendricksdr. van Broeckhoven*, wonend aan de Oude Delft [15 dec. 1624].
23. GA Delft ONA 1620 nr.46 [toestand stukken van dien aard dat zij niet raadpleegbaar zijn].
24. Gemeente Archief Leiden, Notarieel 59 fol. 227/vo; hij tekent net als in 1601 als „*Diderick van Brouckhoven*”, in een schuldbekentenis van 29 april 1595 (idem fol. 103/vo) noemt *Frans Cornelisz. van Berrevelt*, „residerende binnen Delft”, een schuld aan de weduwe van *Balthasar Dircksz. van Santen* „bij Sententie van Preferentie opten boedel van zaliger *Henrick van Broecheven*”; het lijkt er dus inderdaad op dat *Dirck van Broeckhoven*'s ouders „veel duysenden” zijn kwijt geraakt door de trouwelen, zoals *Dirck* 6 jaar later zou uitroepen...
25. GA Delft Eerste Afdeling 1974, p.24.
26. Vermoedelijk is *Dirck* enkele jaren eerder dan 1573 geboren, hetgeen ook beter zou passen met zijn huwelijksdatum.
27. RA Utrecht, RA 188 deel 8, d.d. 18 mei 1579; *Anthonis Knijff* is † voor 29 okt. 1582 wanneer zijn weduwe *Ida Verhaer* met *Joachim Verspuel* haar voogd, iemand machtigt (RAU, RA 233 deel 1).

van de 24 sept. 1534 vermelde *Lubbert Dircksz. Knijff*²⁸ gehuwd met *Cornelia N.N.*

I *Jan Bartholomeusz. Knijff*, wordt 20 febr. 1541 poorter van Delft en woonde in 1543 aan de westzijde van de Voorstraat. Met Michiel Dircksz., eveneens apotheker, was hij 1555-1557 „waerdeyn van de cruyen”.

Kinderen o.a.:

1. *Bartholomeus Jansz. Knijff*, jonggezel aan de Markt in het Schaeck, ondertr. 1e 8 okt., trouwt 23 okt. Delft geref. *Grietgen Dircksd. Walraeven* jdr. en hij krijgt 13 sept. 1636 als wedr. attestatie om buiten te trouwen met *Machtelt Asverius van der Wel*, weduwe van *Arent [Pieters] Breechout* [leydecker].
2. *Jan Knijff de Jonge*, vermeld in het Crimineelbouck II, 26 jan. 1596. Hij heeft Jan Hubrechtsz., bode met de roede „voer zijn aensicht” geslagen, krijgt een boete van 10 gulden en moet veertien dagen op water en brood²⁹.
3. *Willem Jansz. Knijff*, apotheker te Delft omstreeks 1598, wonend aan de westzijde van de Hippolytusbuurt; mogelijk 1601 wonend in Den Haag, ondertr. 6 febr., tr. 21 febr. 1593 met *Haesgen Jansdr. van IJlen*, jdr.

3. Transscripties van de beide acten uit 1601³⁰

A

„Recueil van seeckere Godtloose preposten gehouden bij eenen *Brouckhouen*, na syn eygen seggen, eertyts goutsmit geweest synde, ende jegenwoordich soldat wonende binnen Delft. Op den xxiii februari laestleden tegens den avondt inde schuyt tusschen Delft voorss ende den Hage, ten aenhooren van verscheyden soo mans als vrouw personen aldaer present wesende

- i Seyde niet te gelouen datter een Godt was, ende dattet grootte sotticheyt was, dat de menschen hem sulcx lieten wys maecten, soo doch niemant de man gesien en hadde.
- ii Dat oock de werelt van Godt niet geschapen was (soomen sich liet persuaderen) maer dat deselve van der eeuwicheyt geweest was, ende blyven soude, sonder eenige verandering.
- iii Vougende daer by dat de fortune het all regeerde, als die de menschen geluck ende ongeluck was toe sendende, ende dat de oude filosofhen (welck woordt hy gebrueckte) de selve voor een goddinne gehouden hadden, ende dat hy sulcx oock dede, seggende de fortune alleen syn Godt te wesen, ende van geen ander Godt te weten.
- iiii Ende soo wy menschen eenich goetd auontuur op cerden kregen dat sulcx by onse eygen vernuft was toecomende ende niet door Godt. Dat hy in Ungaryen tegens den Turcq gedient

28. GA Utrecht 704; *Lubbert Dircksz. Knijff* heet 14 febr. 1534, als wonend te Utrecht, voogd over de kinderen van zijn broer *Claes Dircksz. zaliger* (RA Utrecht, RA 188 deel 2); zie voor andere leden van deze familie *Knijff* de mededeling van ons medelid nr. G. J. J. van Wimersma Greidanus in De Ned. Leeuw 1971, kol.58.

29. GA Delft. ORA 47.

30. ARA, Hof van Holland, inv. nr. 5201.31 en 5202.5.

hadde, ende de leere der Turcquen wel doorsien hebbende de selve beter achte als alle andere leeren.

- v Dat soo hy met religie hem wilde bemoeyen, ofte eenich gevoelen annemen, hy lieuer noch papist als gereformeert wilde wesen. Sustinerende dattet biechten ende aenbidden der beelden goetd was ende dat hy met een predicant in seeckere schuijte daer van eens gedisputeert hebbende, tegens hem geseyt hadde hy was een grootten ezel, hem met reddenen soo stom maeckende, dat hy ten laesten bekennen moste dat hy gelyck hadde.
- vi Dat het oude ende nieuwe testament, ende tgene men de Scripture noembde, niet dan fabulen ende beuselingen waren, gernerct niemant soude weten te seggen van wie ende wanneer deselve geschreuen waren geweest.
- vii Dat oock de gene die sulcx geschreuen hadden maer een hoop narren (soo hy se noembde) waren geweest, ende dat sij all wel hadden mogen schryuen wat sy gewilt hadden, sonder datmen nochtans behouffde alles datter geschreuen was te gelouen. Seggende noch daerenbouen (met eerbaerheyt gesproocken) hy scheidt in alle testamenten. Dat de luijden wel sot waren, dat sy hen vande predicanten, een hoop gecken (na syne woorden) soodanige beuselingen vande salicheyt der sielen, vander verdoemisse, van hemel, hell, etc. lieten wys maecten. Soo doch sulcx nergens anders toe was streckende, dan om tvolck inden toom te houden, ende onder tdxel van religie haer personagie te spelen.
- viii Datter geen hell noch duiuels en waren, ende sulcx altemael versiert was om ons een schrick aen te iagen. Dat hy vloekkende ende sweerende wel duisent mael op een dach, om den duiuel riep, maer dat de selue noeyt by hem hadde willen comen, seggende hy moste van hem verveert wesen.
- ix Dat hy dien seluen auondt niemant in vranckrijk wel wilde leuren, ende gevraecht synde off hy dan toueren coste, seyde hy hadde sulcx all ouer lange gecost.
- x Dat het niet dan dromen waren dat de doden ten joncxsten dage soudent verrijsen, seggende Jonck. Pieter vander Does met een loden kiste wel veertich vademen in zee gesoncken was, ende hoe het mogelick soude wesen, dat hy metten loden kiste ten ioncxsten dage soude mogen comen opdriuen ende consequentelick verrysen.
- xi Dat men voor vyftich jaren van geen andere als vande Paepische religie hier en wiste, ende dat in die tyden de landen in fleur waren, in vrede, ende in eendracht, ende dat hy wel wilde dattet noch soo mochte wesen, want hem tselue all veel veel duysenden soude weerdte syn, die syne ouders (welcke alleman wel kende) door de troubles verloren hadden.
- xii Dat vande tyt aff dat Luther, Caluyn ende meer andere oproerige narren (soo hy se noembde) begost hadden tvolck doll te maecten, de werelt gestadelick in confusie ende oneenicheyt was gewoest, gelyckmen dagelicx noch sien mochte.
- xiii Dat het maer praetgens waren, dat syne Excellentie met de Staten ende voorts andere Princen meer, oorloch soudent voeren om tgelooft, wanttet genouchsaem bleeck dat het niet en was dan wt affectie, ende om profyt.

Actum ende ter presentie als int thooff vanden Verbaele ofte depositie. *P. Barron*”

In het dossier bevinden zich verder verklaringen waaruit het volgende blijkt: 5 maart 1601 *Dirck van Broeckhoven* Henricksz., oud 28 jr welcer goudsmit nu soldaat, wonend Delft, op weg van Delft naar zijn zwager geheten *Willem Knijff* in Den Haag; in de schuit was o.a. aanwezig geweest *Mr. Pauwels Bartsz.*, pensionaris van Enchuyzen etc. 28 maart 1601 vraagt *Broeckhoven* „Godt ende de Justicie omme vergiffnisse belovende hem vorder vanden dranck te sullen wachten”, w.g. *Diderick van Brouckhouen*.

B

„Copie Van het Accoort ende Resolutie tot vrede ende eenigheijt der huijskercke ende Gheemte streckende ende opgericht tuschen den Predijcker ende gheemte daerselve tot Woerden den XIII Augusti A° 1601

Alsoe onse voorouderen ghenoech (Godt erbarmet) tot haerder tijt ende oock wij haere naecomelingen tot onsen tijt, met grooten bedroeffnisse ghehoort ende ghemerckt hebben, hoe veel schaede ende bederffnisses sommighe questien vande Erffsonde ende Ubiquiteit, allomheijt ofte alomjeghenwoordicheijt Christi dickmaels aen veele plaetschen des Duijschen landes inde Christelijke kercke der onveranderde Augsburchsche confessie heeft inneghebracht, ende hoe veel twist ende tweedracht aldus daerdoor ontsaen ende gheresen es; Soe est dat wij onderschreven Predikant, ghedeputeerde, Diaconen ende Ouderlinghen der christelijke gheemte alhier binnen Woerden, haer bekennende ter reijner leere des heilighen Evangeliums conform der onvervalschte Augsburchsche Confession Anno XV dertich Keijser Kaerle Hoochlof: memorie overghelevert, ten eijnde onse huijskercke ende gheemte alhier (d'welcke van gheenen strijt wetende uijt sonderlinghe Ghenaede Godes nu wel eendrachtich ende gherust es) mach in alle ruste, vrede ende eenicheijt voortaan ghecontinueert ende ghecoaguleert werden, hebben naer goeder rijper deliberatie raetsaem bevonden ende eendrachtelick gheaccordeert ende gheresolveert; dat soe welbij den Minister als bijde gheemte noch openlijck mochte oock int particulier niet anders sal worden gheleert ende bekent tot eenigher tijt vande Erffsonde als oock vande Ubiquiteit ende alle andere articulen, dan in conformite als Godes Woort, de Prophetische ende Apostolische schriftuijre ende D. Lutherus in sijne onvervalschte Postillen ende Catechismus, beijde cleijn ende groot, daer van leeren; Ende namentlijcken van de Erffsonde, dat nae Adams vall alle menschen, de welcke natuurljck gheboren werden, in sonden ontfanghen ende gheboren werden; Dat is dat sij alle van haers moeders lichaem aen voll boser lusten ende toeneijginghen sijn ende geene waere Godesvreese, geenen waeren ghelove aen Godt van natuuren hebben en connen; Dat oock deselve aengheboorne sieckte ende Erffsonde waerachtelijck soude sij ende verdoeme onder deneewighen toorn Godes alle die geene die niet door de doope ende den H.Gheest nieu herboren en werden. Aengaende de Ubiquiteit, dat wij gheloven ende bekennen de Heere Christus konne jegehnwoordich sijn aen alle de plaetschen, aen welke hij hem in sijnen woerde heeft verplichtet te zijn, ende daer hij wesen will. Alsulcken raet willen wij onderschreven voor goet houden op ende aennemen omme alle twist ende strijdt te praecaveren ende voor te comen ende op dat alsoe vrede ende eendracht binnen onser stede ende oock onder onse gheemte mach

onderhouden ende ghecontinueert werden, tot welcken eijnde den predicant hem oock sal onthouden van allen onbehoorlijcken schelden ende lasteren, ghelijck Godes Woort sulcx leert ende oock mede brengt de Privilegie ofte acten van onse Religions exercitie ons verleent van mijn Eed. Heeren Staten ende sijn Princell. Excell. Hoochlof. Memorie, de welcke wij als goede christenen, ghetrouwe patrioten ende onderdaenen onse schuldigh ghehoorsaemheijt tot allen tijdengoctwillichl. erbidien; Ghelijck wij'gundt voorsc. es beloven met hert/hert ende mont altijt onverbreckel. te volghen ende onderhouden; daertoe on Godt verleene sijne ghenade ende h. Geest en Jesu Christi onsen eenighen Heijlandts wille Amen. Ghedaen onder onse handschrift binnen Woerden, den xiii^{en} Augustianno XV eenstijlo novo.

M. *Arnoldus Gläserus* Predicant des Götlijcken Woordes inder huijskercke derselve st. manu propria subscripsit., *Reijnier Foppens, Cornelis Lambertss, Gerrijt Claesz, Elijs Jans, Christoffel Jans, Arent Ariensz.* handt, *Gerrijt Janss Ramp, Jan Stoffelsz.*”

In het zelfde procesdossier bevindt zich een verklaring van de Lutherse gemeente te Hatzum, waarin wordt verklaard, dat *Arnoldus Gläserus*, na het overlijden van de vorige pastor *Joannis Tielmann*, door *Edzard*, graaf van Oostfriesland is aangesteld tot pastor van die gemeente en zijn dienst „met alle naersticheijt ende trouwicheijt bij rijcken ende armen ende jedermannichlijck die hem gefordert ende zijn dinstes benooiget, willichlijcken gedaen ende verrichtet” [heeft].

De verklaring is gedateerd 13 oktober 1601 (O.S.) en als volgt ondertekend door „die samptlijcke gheemte tot Hatzum”:

<i>Ede Eggens</i>	<i>Else Aeldrijck</i>
<i>Jan Wolters</i>	<i>Haetje Uudens</i>
<i>Herman Schmidt</i>	<i>Here Pieters</i>
<i>Dreues Haijckens</i>	<i>Gosen Christoffel</i>
<i>Herman Hijnderkes</i>	<i>Nele Mennes</i>
<i>Jan Aleffs</i>	<i>Herman Frijlings</i>
<i>Mette Engelkes</i>	<i>Herman Aeckens</i>
<i>Jan Gloijsen</i>	<i>Rosken Jans</i>
<i>Karstken Hijndercks</i>	<i>Abbe Wemkens</i>
<i>Wyllem Arens</i>	<i>Engelke Hijndrijcks</i>
<i>Foelke Wijers</i>	<i>Hindrijck Jacobs</i>
<i>Evert Hermans</i>	

Drie edele heren, de Kust van Guinea en het Nederland's Adelsboek

(Van Alphen, Clifford, Van de Poll)

door Michel R. DOORMONT

Inleiding

In De Nederlandsche Leeuw van april-juni 1994 publiceerde ik een artikel onder de rubriekstiel 'Aanvullingen en verbeteringen op Nederland's Adelsboek'¹. Dit artikel behelsde een kritiek op de

1. Michel R. Doormont, 'Aanvullingen en verbeteringen op Nederland's Adelsboek', in: De Nederlandsche Leeuw 111 (1994) kol. 213-215.